

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 360

TEMMUZ 1979

YIL : 30 — CİLT : 18

GENÇ OSMAN DESTANI ÜZERİNE BİR AÇIKLAMA

Yazan : Hikmet DİZDAROĞLU

Türk saz şiiri, engin bir alandır. Metinler, sözlü gelenekten yazıya geçirildiği, yani çoğu ümmi olan sazşairleri şiirlerini bir deftere yazmadıkları için, meraklı ve hevesli kişiler, bu şiirleri, duydukları gibi, cönklerle, suparalara, defterlere aktarmışlardır.

Bu aktarıma gelinceye dek, metinler, üç değişikliğe uğrar:

1. Ağızlarda dolaşan ve kulaktan duyulan metin, söylene söylene, kimi yerlerinde, aslından uzaklaşır.

2. Yazıya geçiren kişi, bilerek, «müdahele»de bulunur; beğenmediği yerleri düzeltir.

3. Bilgi düzeyi düşük yazıcılar, metni bozar, yanlış yazabilirler.

İş bununla da bitmez. Aynı şiir, değişik kaynaklarda, başka sazşairlerine mal edilir. Böylece, içinden çıkılmaz durumlarla karşılaşırız çoğu kez.

Bunun somut örneklerini, bir yazı dizimizde vermiştik (1). Aziz dostum Haşim Nezihi Okay'ın bu dergide çıkan ve bana seslenen bir mektubu üzerine (2), konuya yeniden dönmek zorunluluğu doğdu. Aslında, bu yazının, çok daha önce yayımlanması, yanılığa düşebileceklerin zamanında uyarılması gerekirdi. Araya giren işler, bu görevi bir yıl sonraya attı. Bir atasözümüz, «Geç olsun da güç olmasın.» der.

Sayın Okay, «Kayıkçı (Kul Mustafa)'nın kaleminden çıkan bu destanın ilk şekli(nin) dört kupleden (Neden bağlam ya da kıta değil?) meydana geldiği de belli.» diyor da, kaynağını anmıyor. Dört bağlamdan oluşan Kayıkçı

Kul Mustafa'nın metni, Fuat Köprülü tarafından yayımlanmıştır (3).

Daha sonra, bizim, cönklerle güvenmenin, kişiyi yanıltabileceği hakkındaki görüşümüzü destekleyerek, bir belge (kanıt) veriyor. Bu kanıt, Küntüncü Şakir Ağa adlı birisinden derlediği, dokuz bağlamlık bir «Genç Osman Destanı» değişiksidir. Unutma sonucu, destanın yedi bağlamı dergide çıkmıştır. Uyarımız üzerine, Sayın Okay, çıkmayan iki bağlamı da bize gönderdi (*).

Vereceğimiz bilgilerde okuyuculara karşı, laştırma kolaylığı sağlamak amacıyla, dokuz bağlamlık değişiki burada yayımlıyoruz. Evvela Bağdat'a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Genç Osman
Sancaktar vuruldu kaptı sancağı
İletti bedene dikti Genç Osman
Genç Osman dediğin bir küçük uşak
Beline dolamış ibrişim kuşak
Ordunun içinde birinci uşak
Allah Allah deyip geçti Genç Osman
Genç Osman da der ki binek atlara
Kılıç sallayalım kahbe itlere
Döğüş, düğün bayram koçyiğitlere
Koç gibi meydanda döndü Genç Osman

(*) Şiirin son iki bağlamı da dizilmişken basımevinin sayfa düzenleyicisi (mürettip) tarafından sayfaya sığmadı, diye çıkarılmış. Bir özür ve düzeltme yazısı koymayı düşünürken araya hastalığım girdi. Sonunda Dizdaroğlu dostumuzun bu yazısı konuyu aydınlatı. İ.H.

Eğerleyin kır atımın ikisin
Fethedeyim düşmanların hepisin
Bir sabah namazı Bağdat kapısın
Allah Allah deyip açtı Genç Osman

Askerin bir ucu göründü Van'dan
Kılıcın kabzası görünmez kandan
Bağdat'ın içinde tozdan dumandan
Toz duman içinde kaldı Genç Osman
Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı
Gören düşmanların tedbiri şaştı
Kelle koltuğunda üç gün savaştı
Kılıcından al kan saçtı Genç Osman

Bağdat'ın içine girilmez yastan
Analar doğuramaz böyle bir aslan
Sağından vurulmuş soluna yaslan
Gazilere serdar oldu Genç Osman
Sultan Murat eydür gelsin göreyim
Genç Osman kim imiş ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim
Vezirliğe şayestedir Genç Osman

Ku! Mustafa'm karakolda gezerken
Gülle kurşun yağmur gibi yağarken
Yıkılası Bağdat seni döverken
Şehitlere serdar oldu Genç Osman

Yazarın bildirdiğine göre, aslında dört bağ-
lam olan destanın dokuz bağlama nasıl çıktığını
sorduğu zaman, Şakir Ağa, şu yanıtı vermiş:
«Müdürlük Bey, dedi, bu millet asker olduğu kadar
da şairdir; pek beğendiği şiirleri kendine mal
eder ve ona eklemeler yaparak benimser.»

Sayın Okay, ona hak veriyor ve «bir haki-
katin belirmesine vesile olduğu için» seviyor.

Ancak, Sayın Okay, Şakir Ağa'nın verdiği
metni yeni bir deyişke sanmakla, bir yanlışlığa
düşmüş oluyor. Sanki, bu metin, ilk kez yayımlan-
mıştır; aktarıcısı da Şakir Ağa'dır.

Kaynaklara bakılsaydı, bu metnin ilk kez
yayımlanmamış olduğu görülürdü. Şakir Ağa'nın
aktardığı metin, daha önce, birçok kaynaklarda,
başka deyişke içinde, çıkmıştır. Yeni bir şey
değildir. İşin gerçek yüzünü bilmeyenler, yeni
bir deyişke karşısında olduklarını sanabilecekleri
için, Şakir Ağa aktarımındaki dörtlüklerin asıl
kaynaklarını vermeyi yararlı buluyoruz.

1. Dörtlük

Bu dörtlük, şu kaynaklarda (4) görülmek-
tedir: Çankırılı Ahmet Talat'ta (5), Fuat Köp-
rülü'de (6), Kemal Zeki Gençosman'da (7).

Cahit Öztelli ise, içinde bu dörtlüğün bu-
lunduğu şiiri, iki kitabında, Karacaoğlan adına
yayımlamıştır (8).

2. Dörtlük

Bu dörtlük, Eflatun Cem Güney'de (9) ve
Cahit Öztelli'de (10) vardır.

3. Dörtlük

İki ayrı kaynakta görülmektedir (11).

4. Dörtlük

Altı ayrı yerde rastlamaktayız (12).

5. Dörtlük

Değişikler içinde, yedi kez yayımlanmış-
tır (13).

6. Dörtlük

Değişik kaynaklarda altı kez çıkmıştır (14).

7. Dörtlük

Yedi ayrı kaynakta bulmaktayız (15).

8. Dörtlük

Dokuz yayımı elimizdedir (16).

9. Dörtlük

Daha önce, iki kez yayımlanmıştır (17).

Görülüyor ki, Kürtüncü Şakir Ağa'dan der-
lenen parçanın bütün dörtlükleri bilinmektedir.
Sadece dörtlüklerin sırası deyişiktir her yayım-
da, küçük deyişke ayrımları da vardır. Bunlar
da, sözlü geleneğin özelliğinden doğmaktadır.

Bunun için, «nakil»lerin sözlerine hemen-
cecik inanmamalıdır. Kimi, aldatma yolunu se-
çer; kimi de, bilgisizliğinden ötürü yanlışlığa sür-
rükler insanı. Bunların soyut verileri elimizdedir.

Adnan Saygun'un, nasıl bir açmaza sokula-
rak, Karacaoğlan'ın olmayan birçok şiirin, Ali
İzzet Özkan tarafından, «tahrif»e uğratılıp ya da
«uydurulup» Karacaoğlan'a mal edildiği, bun-
lardan biridir (18).

Hatta, yazılı belgelere (çönkler, suparalar,
yazmalar, defterler, seçkiler...) yaklaşımımız da
dikkatli olmalıdır. Yazıya geçen her metin, ke-
sinke doğru ve tapşırması anılan sazşairinin
malı sayılmamalıdır. Denetlemeli, öbür kaynak-
larla karşılaştırmalı, sazşairinin dil ve biçem
özelliklerinin metne yansıyor yansımadığına ba-
kılmalı, kesin yargıya yine de açık kapı bira-
karak bundan sonra varmalıdır.

Bu yargımızı somutlaştıran birkaç örneği
sunalım.

Karacaoğlan'ın kırmızı dönerayaklı üç şiirin-
den (19) birinin deyişkesini, Talat Mümtaz (Ya-
man), Erzurumlu Emrah (20), Pertev Naili Bo-
ratav ise Köroğlu adına (21) yayımlamışlardır.

Oysa, kırmızı dönerayaklı deyişkeler ne
Erzurumlu Emrah'ın, ne de Köroğlu'nundur (22).
Dil, deyiş ve biçem özellikleri, bunların Emrah-
tan ve Köroğlu'ndan başka bir sazşairinin -Ka-
racaoglan'ın- malı olduğunu açığa vurmaktadır.

Fuat Köprülü'nün *Gevheri* adına yayımladığı oldu dönerayaklı koşma (23), Hasan Eren'in kanısınca, Kuroğlu'nundur (24).

Bir yere ermezse elim
Akar gözüm yaşı çağlar
Geleceğin söyleşelim
Geldi geçti geçen çağlar

dörtlüğü ile başlayan semai, cönklerde Kuroğlu ve Kul Mustafa adlarına kayıtlıdır (25).

Hatta, aynı şiirin, üç ayrı sazşairine ilgin olduğu bile gözlemlenmektedir. Örneğin, gönül dönerayaklı bir parça, Sadettin Nüzhet'te Kâtibi'nin (26), Hasan Eren'de Kul Mehmet'in (27) şiirleri arasında verilmiştir. Hasan Eren, elindeki yazmanın bir başka yerinde, bu şiirin Kuloğlu adına da yazılı olduğunu söylüyor (28).

Bu örneklemelerden şu sonuç çıkmaktadır: Saz şiirinde metin saptanması, hangi sazşairi tarafından söylendiği olgusunun belirlenmesi, önemli bir sorundur. Her zaman, kolaylıkla sonuca varılmıyor. Hele, bir sazşairine güvenerek söylediklerini doğru kabul etmek, büyük yanlışlara yol açar.

(1) Hikmet Dizdaroğlu, «Cönklerin Güvenilirlik Derecesi», I, TFA, 341 (Aralık 1977); II, 342 (Ocak 1978); III, 343 (Şubat 1978).

(2) Haşim Nezihî Okay, «Genç Osman Destanı Üzerine», TFA, 348, Temmuz 1978.

(3) Prof. Dr. Köprülüzaade Mehmet Fuat, XVII. Asır Sazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Destanı, İstanbul, 1930, s. 41.

(4) Okay'ın verdiği metnin dörtlükleri birçok kaynakta bulunmaktaysa da, biz, başlıcalarını bildireceğiz.

(5) *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, İstanbul, 1928, s. 123 (1. dörtlük).

(6) Fuat Köprülü, a.g.y., s. 30 (1. dörtlük).

(7) Kemal Zeki Gencosman, *Türk Destanları*, İstanbul, 1972, s. 79 (1. dörtlük).

(8) Cahit Öztelli, *Evlerinin Önü*, İstanbul 1972, s. 710 (1. dörtlük); *Uyan Padişahım*, İstanbul, 1976, s. 497 (1. dörtlük).

Cahit Öztelli'nin, Genç Osman Destanı'nı Karacaoğlan'a mal etmesinin yanlışlığı için, 1 numaralı dipnotundaki yazı dizimize bakınız.

(9) Eflatun Cem Güney, *Halk Türküleri*, I, İstanbul, 1956 (1. dörtlük).

(10) *Evlerinin Önü*, s. 708 (2. dörtlük).

(11) Fuat Köprülü, a.g.y., s. 31 (1. dörtlük); Kemal Zeki Gencosman, a.g.y., s. 80 (7.

dörtlük).

(12) Çankırlı Ahmet Talat, a.g.y., s. 124 (2. dörtlük); Fuat Köprülü, a.g.y., s. 30 (2. dörtlük), s. 31 (6. dörtlük); *Türk Destanları*, s. 79 (2. dörtlük); *Evlerinin Önü*, s. 710 (3. dörtlük); *Uyan Padişahım*, s. 497 (3. dörtlük).

(13) Fuat Köprülü, a.g.y., s. 31 (5. dörtlük), s. 32 (2. dörtlük), s. 33 (1. dörtlük), s. 35 (4. dörtlük); *Türk Destanları*, s. 79 (5. dörtlük); *Evlerinin Önü*, s. 709 (3. dörtlük), s. 712 (1. dörtlük).

(14) *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, s. 124 (3. dörtlük); Fuat Köprülü, a.g.y., s. 30 (3. dörtlük); s. 31 (2. dörtlük); *Türk Destanları*, s. 79 (3. dörtlük); *Evlerinin Önü*, s. 709 (3. dörtlük), s. 711 (3. dörtlük).

(15) Fuat Köprülü, a.g.y., s. 31 (3. dörtlük), s. 33 (5. dörtlük), s. 341 (2. dörtlük); *Türk Destanları*, s. 80 (6. dörtlük); *Evlerinin Önü*, s. 708 (2. dörtlük), s. 711 (5. dörtlük), s. 712 (2. dörtlük).

(16) *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, s. 124 (4. dörtlük); Fuat Köprülü, a.g.y., s. 30 (4. dörtlük), s. 31 (6. dörtlük), s. 33 (5. dörtlük), s. 35 (3. dörtlük), s. 41 (3. dörtlük); *Türk Destanları*, s. 79 (6. dörtlük); *Evlerinin Önü*, s. 711 (4. dörtlük), s. 713 (9. dörtlük).

(17) Fuat Köprülü, a.g.y., s. 41 (4. dörtlük); *Türk Destanları*, s. 80 (10. dörtlük).

(18) Bu çok ilginç «aldatmaca» ve «tahrif» örneği için bkz.:

a) Cahit Öztelli, «Adnan Saygun'un Karacaoğlan Kitabı Münasebetiyle: Yeni Bir «Karacaoğlan Masalı», TFA, 35, Haziran 1952.

b) İlhan Başgöz, «Karacaoğlan», *Pazar Postası*, Sayı: 1, 11 Mayıs 1952.

Gariptir ki, yazısında Ali İzzet Özkan'ı şiddetle eleştiren ve onu suçlayan Sayın İlhan Başgöz, yıllar sonra, bu kanısını değiştirmiş olacak ki, Ali İzzet Özkan hakkında bir kitap hazırlama «kulfet»ini göze amıştır.

(19) Sadettin Nüzhet Ergun, *Karacaoğlan*, İstanbul, 1952, No. 60, 357, 412.

(20) Talat Mümtaz (Yaman), «Erzurumlu Emrah'ın Neşredilmemiş Şiirleri», *Halk Bilgisi Haberleri*, 41. Birinciteşrin 1934, No. 20.

(21) Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat*, I, Ankara, 1939, s. 134.

(22) Hasan Eren, «Karacaoğlan'ın Bir Koşması Üzerine», *Türk Dili*, 283, Nisan 1975, s. 267-268.

(23) XVII. Asır Sazşairlerinden *Gevheri*,

İstanbul, 1929, s. 63-64 (No. 114).

(24) Hasan Eren, a.g.y., s. 12, 13 (No. 1).

(25) Hasan Eren, a.g.y., s. 12, 16 (No. 6),
78 (No. 8).

(26) Sadettin Nüzet (Ergun), Kâtibi, s. 18
(No. 18).

(27) Hasan Eren, a.g.y., s. 49-50 (No. 11).

(28) Hasan Eren, a.g.y., s. 50, not: 1.